

OSMI PRIJEVODNI RAD M. MANDACA

Svake je hvale vrijedno što naš poznati prevodilac upotrebljava svoje vrijeme i opsežno poznavanje patristike da nam pruži toliko dragocjena štiva, a to će osobito dobro doći onima koji ne znaju grčki i latinski. Poslije Bazilija, Atanazija, Tertulijana, Grgura iz Nise (2 knjige), Origena i Ambrozija uhvatio se u koštac i s Ciprijanom. Tri je njegova glavna djela, „jedinstvo Crkve, Euharistiju i Gospodnju molitvu” sada izdala „Služba Božja”. Izraz „u koštac” je upotrijebljen zato jer o. Mandac nije svoj trud ispoljio samo u prevođenju tih rasprava nego još više što je tog pisca, koga neki nazvaše „papom Afrike”, zaista proučio pa nam uz prijevod nudi svoj uvod i vrlo korisne bilješke. Koliki je to posao svatko može uvidjeti kad pogleda naslove oko 200 knjiga (dobrim dijelom pravih monografija o Ciprijanu) kojima se prevodilac služio. Tko mu ne bi bio zahvalan za sav taj trud što ga je obavio za nas?

Mlađi, pročitavši ovu knjigu od 150 stranica, bit će iznenađeni što se sve u njoj nalazi i koliko je važan a i aktualan ovaj starokršćanski biskup i pisac, jedan od prvih koji su o vjeri pisali latinski. I prevodilac je mislio: „Smjesta rado priznajem da me je sveti Ciprijan dobrano iznenadio. Kada odlučih izučavati njegova djela, ni u snu nisam čekao što me čeka. Vjerovao sam da je Ciprijan svet čovjek koji je svoju vjeru okrunio blistavim mučeništvom. . . Kad tamo preda mnom se Ciprijan pokazao ne kao sjajni upravitelj znamenite Crkve i vrhunski mistik dugih molitava već kao pravi teolog” (str. 5). A tko se iz ovih djela uvjeri da je Ciprijanova teologija puna kršćanskog života i njegove liturgije, bit će sretan što to sada imamo na našem jeziku.

Mi stariji smo imali sreću, što smo, uz ono malo školskog znanja iz patrologije, mogli čitati vrijedan članak I.P. Bocka D.I., profesora sarajevske teologije, koji je u zagrebačkom „Životu” (1932, 9) 407-412, poslije drugih prikaza i prijevoda starokršćanskih spisa, napisao sažet članak o Ciprijanovu životu i radu, koji je bio uvod u isto tu izdan prijevod dviju rasprava toga pisca. Spominjem to jer me začudilo što o. Mandac taj rad našega vrijednog patrologa ne navodi ni u svojoj Bibliografiji. Kad smo na patrističkoj literaturi tako strašno siromašni, dobro je isticati sve što imamo na raspolaganju pa da se tim čitanjem uvjerimo uistinitost riječi Tina Ujevića kojega o. Mandac citira: „O da, mlada stoljeća imaju osmijehom rumena lica. . . mlada su stoljeća ufanja za sve što se sanjati dade”. Ljubav prema Kristu, Crkvi i njezinoj liturgiji potaknut će kod nas sve mlađe duhovne osobe da se posluže svim što im se nudi u svrhu produbljivanja patrističkog znanja i buđenja starokršćanskog zanosa.

Nije se o Mandac prevario kad je napisao: „Nadam se da sam od Ciprijana za ovu knjigu odabrao njegove najbolje i najkorisnije spise.” Malo se gdje na tako malo stranica, napisanih krasnim stilom i vrlo dobro prevedenih, moglo naći toliko blaga koje će obogatiti svačije znanje i pobuditi mu još veće zanimanje za teologiju uopće, a posebno za kristologiju, ekleziologiju i liturgiju. U tu nam svrhu Mandac pruža najprije dva poglavlja o Ciprijanovu životu i opusu a zatim se u 3. poglavlju najviše zaustavlja na djelcu što ga u svojoj knjizi stavlja na drugo mjesto i o njemu piše: „U biti je prava pravcata teološka rasprava puna euharistijske teologije. U tome se djelcu Ciprijan ukazuje sjajnim euharistijskim teologom koji je u mnogočemu izvor za kasnije ustaljeni nauk o euharistiji” (42).

Naročito je važno što je uočio: „Čini se, inače, da Ciprijan pripada među Oce koji su najpostojanije i s najviše pronicljivosti isticali žrtveno obilježje euharistije. U euharistiji je vidio nazočnu kalvarijsku žrtvu. Euharistijski je svećenik sami Krist. On prikazuje euharistiju kao žrtvu Crkve. Žrtva u euharistiji je ista kao i žrtva Velikoga petka. Jedino im je oblik različit” (43). Kada u naše doba neki katolički teolozi naginju tradicionalnim protestantima u njihovu nijekanju euharistije kao žrtve i žrtvene gozbe, nikad se neće dovoljno isticati da je mi kao takvu prinosimo i blagujemo te da je to nauk Crkve od njezinih početaka. Teško je sagledati što sve ta istina može i mora značiti za naš vjernički stav i život, pogotovo kad nam se žrtva na oltaru ne ukazuje krutom kao što je bila na križu, iako znamo da je to jedna te ista žrtva.

Stoga je vrlo značajno da nas Ciprijan, kao jedan od prvih, podsjeća na duboku simboliku euharistijskog kruha i vina. O tom kruhu, koji je samljeven, umiješen i spečen, i vinu od mnogih zrna grožđa govore i drugi, no „po Ciprijanu, euharistijsko vino naznačuje vjerničku gozbenu radost. Euharistija je gozba na kojoj se kršćanin raduje duhovnim veseljem. Gozba nije tuga. Euharistija pruža svetu opojnost. Tome je znamen vino. Međutim, to je samo dio simbolike vina. Vino već po sebi doziva u pamet muku, patnju i smrt. Ono nastaje u tijesku kada se grozd tiješti da se dobije vino. Stoga vino može sjećati na Krista koji je trpio i prolio krv. Euharistijsko vino, uz to, označuje vjerničko jedinstvo. I euharistijsko je vino načinjeno od brojnih zrna, ali ipak tvori jedno vino. Tako su i vjernici u Crkvi jedno, iako dolaze s različitih strana” (43).

To sve Mandac nalazi u Ciprijana koji između ostaloga piše: „Nas je sve nosio Krist koji je nosio i naše grijehе. Stoga vidimo da se pod vodom podrazumijeva narod, a u vinu očituje Kristova krv. Kada se pak u kaležu s vinom miješa voda, s Kristom se sjedinjuje puk. Vjernički se narod povezuje i ujedinjuje s onim u koga vjerovali. To se sjedinjenje i miješanje vode i vina tako miješa u euharistijskome kaležu da se to miješanje ne da međusobno rastaviti. Stoga Crkvu, to jest narod koji tvori Crkvu i koji vjerno i čvrsto ostaje uz ono što je povjerovao, nikakva zbilja ne može odvojiti od Krista. Uvijek prijanja i ostaje u neraskidljivoj ljubavi” (Euharistijsko pismo, br. 13).

Još prije (br. 11) ističe i ovo: „Opitost Gospodnje čaše i krvi nije onakva kakva je pijanost svjetovnoga vina. Duh je Sveti rekao u Psalmu: „Čaša je tvoja

opojna" (Ps 22,5), ali i dodao: „Kudikamo je najbolja" (Ps 22,5). Gospodnji, naime, kalež tako opija da čini trijeznim i pameti uzdiže k duhovnoj mudrosti". I tako dalje cijeli stavak koji neka nas neprestano potiče da što više širimo pričest pod objema prilikama.

Uvodi i osvrta o Mandaca na prevedene spise tvore prave rasprave i zato je mogao 4. poglavlju dati naslov „Razmišljanja o Crkvi". Valja pročitati što je sve u Ciprijana našao i iznio pod ove podnaslove: Ekleziološka tipologija, Crkva kao majka, Crkva i spasenje, Raskol i krivovjerja, Jedinstvo Crkve, Petrov primat, Uz riječ crkva, Katolički. Tko se zadubi u ove osvrte i, dakako, u Ciprijanov tekst, složit će se s prevodiocem koji o prvom prevedenom djelcu piše: „Kada se napomene Ciprijan, redovito se misli na to djelo. Držim da je lako uvidjeti od kolike je važnosti i u naše doba. Sada je kršćanstvo još razjedinjenije no onda kad je Ciprijan pisao „Jedinstvo" (str. 5). A prevodilac gleda i pozitivno: „Ali ni u ovo vrijeme ne nedostaje želje da se radi na sjedinjenju. Svi su kršćani svjesni sablazni koju svijetu pruža podvojeno kršćanstvo. Sve se Crkve trude doprinijeti svoj udio da se opet uspostavi zajedništvo koje je Krist ostavio kao oporuku svojim učenicima. Ne mislim da Ciprijan svojim djelom pruža gotovo rješenje kako doći do željenog jedinstva, ali da i njegov spis otvara stanovite mogućnosti, u to sam potpuno uvjeren".

Osobito su korisna i navodima bogata prevodiočeve stranice (55-59) o izrazu „katolički", jer se potanko osvrće i na one pisce i spise koji su taj naslov za našu Crkvu upotrebljavali prije kartaškog biskupa. A sasvim suvremeno zvuči ovaj sud što ga Mandac izvlači iz Ciprijanova spisa: „Utemeljujući jedinstvo u Crkvi, Ciprijan se poziva i na euharistiju. Euharistija je izvor jedinstva jer ona sve članove Crkve hrani istim kruhom i poji istim vinom. Euharistijski stol zasniva jedinstvo svih onih koji za nj sjedaju. Ali euharistija je i znak jedinstva. Po njoj se vidi zajedništvo. Euharistija također traži jedinstvo među vjernicima. Ciprijan nikada ne zaboravlja da je jedinstvo preduvjet euharistije. Samo složni i sjedinjeni mogu slaviti istu euharistiju. Prema tome, ako euharistija ima za plod jedinstvo i stvara Crkvu, i Crkva je jedina ovlaštena slaviti euharistiju" (51).

Isto tako je vrlo korisno s Mandacem uvidjeti kako se jedino pravilno može shvatiti Ciprijanova tvrdnja da „spasa nema izvan Crkve". Do naših se je dana ta izjava primjenjivala netočno. Mandac zaključuje: „Što su kasnije neki bogoslovi nepromišljeno počeli učiti da se ne može spasiti tko ne stupi u Crkvu, Ciprijan zaista nije kriv. Oni su se, doduše, pozivali na Ciprijanovu zabilježbu, ali su je trgali iz povijesnoga okvira i zato krivo shvaćali" (49).

Tko neće posegnuti za Ciprijanovim djelcem kada zna da će u njemu naći ovakve bisere: „Ne može Boga imati Ocem komu Crkva nije majka. . . Tko narušava Kristov mir i slogu, djeluje protiv Krista. Tko drugdje — mimo Crkve — sabire, rasipa Kristovu Crkvu" (Jedinstvo, br. 6). I još: „Tko je, dakle, tako opak i nevjeran i tako lud od mahnitosti nesloge pa vjeruje da može razvrći ili se usuđuje razbiti Božje jedinstvo, Gospodnju haljinu, Kristovu Crkvu?" (br. 8).

A Ciprijanu je jedinstvo Crkve bilo toliko na srcu da se je na njegovu potrebu vraćao i u drugim svojim spisima. Tako u tumačenju Očenaša piše: „Bog naređuje da u njegovoj kući budu miroljubivi, složni i jednodušni. Hoće da onakvi ostanemo – preporođeni – kakve nas je učinio drugim rođenjem. Hoće da mi koji počesmo biti Božji sinovi ostanemo u Božjem miru i da u onih kojima je duh jedan bude jedna pamet i osjećanje. Tako Bog ne prima ni raskolnikovu žrtvu. Naređuje da odstupi od oltara i da se najprije izmiri s bratom (usp. Mt 5,24) kako bi miroljubive molitve mogle i Boga smiriti. Bogu je veća žrtva naš mir, bratska složnost i narod koji sjedinjuje jedinstvo Oca i Sina i Duha Svetoga” (Molitva Gospodnja, br. 23). Poznato je da je to Ciprijanovo povezivanje kršćana s jedinstvom triju božanskih osoba preuzeo i II. vat. sabor (LG 4) i da se poslije njega ta divna misao češće navodi.

Mandac je u Ciprijanovu „Jedinstvu katoličke Crkve” zapazio još jednu duboku teološku zbilju: „Očito je da Ciprijan drži da je tijelo koje je Gospodin uzeo prilikom utjelovljenja zapravo njegovo otajstveno tijelo u kome se nalaze svi spašeni” (str. 110, bilj. 14). Mnogo više bi valjalo isticati tu veliku istinu, koja nam najkonkretnije pokazuje da je Bl. Dj. Marija Majka Crkve i svih kršćana, a ujedno nas sve potiče te u svakome gledamo Krista i prema tome postupamo.

Na to nas Ciprijan opominje kada tumači prve dvije riječi Očenaša. Inače je cijelo to tumačenje tako lijepo i važno da je – uz desetak drugih izvadaka iz Ciprijanovih spisa, kao od malo koga drugoga – skoro cijelu tu raspravu preuzeo i novi Časoslov (XI. tjedan kroz godinu). Mnogo je njih napisalo svoj tumač Očenaša, a Crkva eto daje prednost onome koji je to učinio kao jedan od prvih. Istina, Ciprijan je i tu dužnik Tertulijanov, ali ga je nadmašio koliko pravovjernošću toliko i jasnoćom izlaganja. Uza svu tu Ciprijanovu jasnoću svatko će s mnogo duhovne koristi pročitati Mandačevo V. poglavlje: „Razjašnjenje Očenaša” (62-71) kao i sve njegove bilješke ispod crte.

Značajna su u Ciprijanovu tumačenju Očenaša i ona mjesta gdje on neke prošnje Gospodnje molitve primjenjuje, uz one običajne, i ponešto osebujno. Časoslov je ispustio upravo ta mjesta (br. 10, 16-17 i 25-26) a Mandac tumači zašto ih je Ciprijan iznio i kako ih valja shvatiti. Ovo nas može potaknuti da svatko, prema svojim sposobnostima i Božjim nadahnućima, dadne sebi svoje tumačenje Očenaša pa će ga onda bolje moliti, a ne samo mehanički izgovarati ili pjevati. U tu nam svrhu mogu jako pomoći i Ciprijanov tekst i Mandačev tumač.

Kod toga je dobro spomenuti da je naš prevodilac i tu Ciprijanovu raspravu preveo samostalno i s mnogo razlika od prijevoda u Časoslovu. Nije ovdje mjesto da se uspoređuju ta dva prijevoda, ali je vrijedno spomenuti mjesto na koje je oko kao nehotice palo. Na početku br. 8. Ciprijan kaže da je naš Gospodin „paxis Doctor atque unitatis Magister”. Naš Časoslov dosta slobodno i ne posve točno, što i inače zna činiti, prevodi Ciprijanove izraze: „Navjestitelj mira i učitelj jedinstva”. Zbog sličnosti imenica Mandac ponavlja isti hrvatski izraz: „Učitelj mira i učitelj jedinstva”. Ako smijem dodati, rekao bih da je sveti biskup namjerice

upotrijebio dvije riječi i da one ne znače posve isto. Prema Tertulijanovoj uporabi da „doctor” znači nekako što i instruktor, možda bi se moglo reći: „Odgajatelj mira i učitelj jedinstva”, što lijepo zvuči i podsjeća na preporuku zadnjih papa da se za mir moramo svi odgajati, a najbolji instruktor je i tu naš Gospodin. Ako tko to nazove cjepidlačenjem, neka se barem sjeti da svakog dana prije pričesti za Crkvu molimo: „Daruj joj mir i jedinstvo”.

S ovom je opaskom u vezi i uvjerenje da je Mandačev prijevod Ciprijanova teksta i inače vrlo vjeran. Katkad je odviše zgusnut, što je još povećano štednjom zareza, pogotovo kad je knjiga tiskana slovima koja su nam još dosta neobična. Korektoru nije izmaklo baš mnogo tiskarskih pogrešaka, ali je u tiskanju otpalo mnogo slova, što uz onako zgusnute retke čitača nepotrebno zaustavlja.

Uz ovu dobronamjernu napomenu bilo bi još mnogo toga što bi se u ovoj knjizi moglo istaknuti kao zaista vrijedno. Ako propusti urednik SB, dobro je još navesti kako o. Mandacu nije bilo dosta ova Ciprijanova djela prevesti i protumačiti već je dodao i dvije rasprave o imenima „braća” (str. 72-85) i „kršćani” (85-102). Spadaju u ovaj rad, jer ih upotrebljava i Ciprijan, ali je Mandac uz to potanko iznio što o „braći” govore S i NZ i još 11 otaca, a uz naziv „kršćani” osim biblijskih mjesta što je našao kod trinaestorice otaca i trojice rimskih povjesničara. Kod svega toga blaga pada na pamet da je uz običajni naziv „Krist” nastao i dosta često upotrebljavani „Hrestos” i prema tome „hresstianoi” možda i od Ps 34,8, što su ga od najstarijih vremena pjevali kod pričesti: „Dođite i vidite kako je dobar (hrestos) Gospodin”. Kako je poznato, te riječi ima također i 1 Pt 2,3 na mjestu gdje i jest govor o duhovnom jelu.

Na kraju neka je slobodno iznijeti jednu molbu i jedan prijedlog. Na ovitku svoje knjige o. Mandac navodi da priprema slično izdanje Augustinova djela „Poučavanje neupućenih”. (Usput: ovo je djelo prevodio splitski kateheta Dr. U. Križomali prije rata u „Vjesniku splitske biskupije”). Unaprijed se veselimo Mandačevu prijevodu i tumaču djela tako važna za vjersko poučavanje (neo)katekumena i odraslih. No za daljnji rad bi bilo poželjno da Mandac više upotrebljava svoje veliko poznavanje grčkog jezika i grčkih otaca, dok bi se latinskim ocima mogli posvetiti i njima nas obogatiti ne tako malobrojni naši predavači patrologije.

Prijedlog je pak u vezi s hrvatskom katoličkom enciklopedijom o čijoj se potrebi a i mogućnosti govori. Veliki je to posao, ali nije neizvediv, ako se nađe tko bi ga poveo i organizirao. Svojim je dosadašnjim radom o. Mandac pokazao da bi se on mogao toga prihvatiti, dakako zajedno s drugima. Samo im odgovorni to trebaju povjeriti i omogućiti. Što neka Gospodin pospeši!

Martin Kirigin